

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research methodology) สร้างทฤษฎีฐานราก (grounded theory) และใช้แนวทางการศึกษาเชิงปรากฏการณ์นิยม (phenomenology) ซึ่งนภภรณ์ หะวานนท์ และคณะ (2543) อธิบายว่า ทฤษฎีฐานราก คือ ทฤษฎีที่ได้จากการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม โดยทฤษฎีจะถูกสร้าง (construct) และได้รับการตรวจสอบ (verify) โดยการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างเป็นระบบ การสร้างทฤษฎีฐานรากอาศัยกระบวนการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ เช่น การสัมภาษณ์ระดับลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การจัดกลุ่มสนทนา โดยข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์จะต้องเป็นข้อมูลที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคม ในเรื่องที่ศึกษาอย่างรอบด้าน การบันทึกข้อมูลในลักษณะนี้มักอาศัยการบรรยายเหตุการณ์ ประสบการณ์ของคน เรื่องเล่าสภาพสังคมอย่างละเอียด การบรรยายอย่างละเอียดนี้เป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจถึงความหมาย ประสบการณ์ เหตุการณ์ต่างๆ เพื่อจะช่วยให้ผู้วิจัยตีความปรากฏการณ์นั้นๆ ได้ตรงตามความหมายของสิ่งที่เกิดขึ้นอันจะนำไปสู่ความเข้าใจปรากฏการณ์นั้นๆ

ดังนั้น การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานรากให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ สามารถเสนอข้อสรุปเชิงทฤษฎีจากการศึกษาปรากฏการณ์ที่ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนประถมศึกษา โดยทำความเข้าใจถึงลักษณะของทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลง เงื่อนไขและกระบวนการเกิดขึ้นของทีม การดำรงอยู่ของทีม และผลที่ติดตามมาจากทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลง ได้ใช้วิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

พื้นที่ในการศึกษา (field)

การเลือกสนามหรือพื้นที่ศึกษา เป็นขั้นตอนที่สำคัญมากต่อการได้มาซึ่งข้อมูลที่ตรงและเพียงพอสำหรับการอธิบายปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา ดังนั้นการเลือกพื้นที่ศึกษาจะต้องกระทำอย่างรอบคอบโดยอาศัยการเลือกเชิงทฤษฎี (theoretical sampling) ซึ่งมีหลักการที่สำคัญคือ เป็นพื้นที่ที่สอดคล้องและตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ปัญหาวิจัย และกรอบแนวคิดในการวิจัย ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดลักษณะของพื้นที่ศึกษาไว้ดังนี้คือ เป็นโรงเรียนขนาดกลางมีจำนวนนักเรียนระหว่าง 300 ถึง 600 คน ซึ่งมีลักษณะโครงสร้างและภารกิจที่สนับสนุนให้เกิดปรากฏการณ์คนมารวมกันเป็นกลุ่มหรือคณะ ที่เรียกได้ว่า “ทีม” มีเป้าหมายร่วมกัน ทีมอยู่ใน

บริบทที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในโรงเรียน และทีมมีลักษณะความเป็นผู้นำของโรงเรียนอื่น เมื่อผู้วิจัยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วพบว่า โรงเรียนตามพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 เป็น สถานศึกษาที่มีอำนาจหน้าที่หรือมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษายึดหลักการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถาน ประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีคณะกรรมการโรงเรียนเรียกว่าคณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน ทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของโรงเรียน ประการสำคัญคือโรงเรียน จัดการศึกษาเปลี่ยนจากหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) มาเป็น หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ทำให้มีการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาโดย อาศัยความร่วมมือของชุมชน พ่อแม่ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ ผู้เรียน ภาคธุรกิจ ภาครัฐในชุมชน โรงเรียนที่มีลักษณะโครงสร้างและภารกิจที่สนับสนุนให้เกิดทีมตามที่กล่าวมานี้ ได้แก่โรงเรียน นำร่องการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ตั้งแต่ปีการศึกษา 2545 เป็นต้นไป โรงเรียนที่มี ลักษณะดังกล่าวจะมีทีมในรูปของคณะกรรมการดำเนินการจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐานล่วงหน้าก่อนสถานศึกษาอื่น ประสบผลสำเร็จจนกระทั่งเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป และสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาอื่น ๆ ได้

ผู้วิจัยได้สืบเสาะเพื่อให้ได้โรงเรียนที่มีลักษณะตามที่กำหนด โดยเริ่มต้นจากการ สัมภาษณ์ศึกษานิเทศก์สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาประจำจังหวัด (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อ หน่วยงานเป็นสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา) จำนวน 3 คน เพื่อขอให้ระบุชื่อโรงเรียนที่มีความ โดดเด่น (outstanding school) เป็นที่ยอมรับทั่วไปในด้านประสิทธิผลของการปฏิรูปโรงเรียน และมีการทำงานเป็นแบบหมู่คณะในระดับโรงเรียน เมื่อได้รายชื่อโรงเรียน 3 แห่งที่อยู่ในเกณฑ์ ว่าเป็นโรงเรียนที่นักเรียนมีคุณภาพในสนามการแข่งขันต่างๆเสมอ มีกิจกรรมการทำงานร่วมกัน เป็นกลุ่มเป็นที่ปรากฏ ผู้วิจัยจึงได้เข้าไปศึกษาบริบททั่วไปของโรงเรียนทั้ง 3 แห่ง ทำให้ได้ ข้อสรุปเชิงประจักษ์สอดคล้องกันกับผลการศึกษาซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสำรวจหาโรงเรียนนำร่องที่จัด การศึกษาเปลี่ยนจากหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) มาเป็น หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้อย่างประสบความสำเร็จ สามารถเป็น ตัวอย่างแก่โรงเรียนอื่น ๆ ได้ หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ตรวจสอบและพิจารณาข้อมูลความสำเร็จของ โรงเรียนที่เป็นข้อสรุป จากเอกสารสรุปผลการดำเนินการโรงเรียนนำร่องการใช้หลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของกรมวิชาการ (ปัจจุบันได้ปรับโครงสร้างหน่วยงาน กรมวิชาการ เป็น สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน) และ จากเอกสารรายงานผลการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการประกันคุณภาพภายในเพื่อรองรับการ ประเมินภายนอกฉบับสมบูรณ์ ซึ่งโรงเรียนใช้ยื่นขอรับการประเมินตามมาตรฐานการศึกษาด้าน

ผู้เรียน ด้านที่เกี่ยวกับครู และด้านที่เกี่ยวกับผู้บริหาร รวมทั้ง 14 มาตรฐานของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน)

โรงเรียนบ้านนางาม (นามสมมุติ) ที่ผู้วิจัยเลือกเป็นพื้นที่ศึกษา เป็นโรงเรียนขนาดกลาง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง โรงเรียนเปิดให้บริการตั้งแต่ชั้นอนุบาล ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตั้งอยู่กลางชุมชน ติดกับถนนหลักของตำบล ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 4 กิโลเมตร มีลักษณะทางกายภาพตรงตามที่กำหนดไว้คือ เป็นโรงเรียนนำร่องการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีการทำงานในรูปของคณะกรรมการหรือทีมงาน โรงเรียนบ้านนางามได้พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาขึ้นตามความต้องการของผู้เรียน ชุมชน ท้องถิ่น และมีการจัดแหล่งเรียนรู้ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน พร้อมทั้งจัดกระบวนการเรียนรู้คู่กับการฝึกทักษะใน 8 สาระการเรียนรู้ สู่ความเป็นสากล มีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน จัดการเรียนรู้เน้นบูรณาการโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ และเสริมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความความสมบูรณ์กับผู้เรียนครอบคลุมทุกด้าน

จุดแข็งของโรงเรียนซึ่งเป็นข้อสรุปจากการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาปี 2544 มีประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1. โรงเรียนภาคภูมิใจที่ได้ประสบความสำเร็จของการปฏิบัติงานหลาย ๆ ด้าน เช่น โรงเรียนได้พัฒนาทั้งในด้านการเรียนการสอน พัฒนาด้านอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม ให้มีบรรยากาศที่ร่มรื่นและปลอดจากมลภาวะและมลพิษต่างๆตลอดทุกปี ทำให้โรงเรียนได้รับรางวัลดีเด่นเป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงไปทั่วประเทศ นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม สุขภาพแข็งแรงทั้งด้านร่างกายและจิตใจ โรงเรียนสามารถพัฒนานักเรียนทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และสังคม ให้เป็นผู้มีจิตใจโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

2. ครู อาจารย์ และผู้บริหารของโรงเรียน มีการส่งเสริมและการสร้างทีมงานพัฒนาองค์กรโดยการสร้างระบบหรือปรับระบบในสายการทำงาน การแก้ปัญหาาร่วมกัน การยอมรับในความรู้ความสามารถ ให้ความร่วมมือสนับสนุนบุคคล ขจัดความขัดแย้ง มุ่งเน้นสมาชิกให้เกิดความเชื่อมั่น โรงเรียนได้พัฒนาบุคลากรอยู่ตลอดเวลา ทุกคนมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาสถานศึกษา และมีระบบกลไกติดตามการดำเนินงานที่ดี

เนื่องจากโรงเรียนบ้านนางาม (นามสมมุติ) ที่เลือกเป็นพื้นที่ศึกษา เป็นโรงเรียนที่มีสภาพทางกายภาพคล้ายคลึงกับโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (ปัจจุบันคือสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน) เป็นส่วนมาก ดังนั้น เพื่อให้ข้อมูลที่ได้จากพื้นที่ศึกษาเป็นข้อมูลที่ไม่เจาะจงเฉพาะพื้นที่เกินไป และเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลักเกิดความเชื่อมั่นในผู้วิจัยและเต็มใจให้ข้อมูลที่เป็นรายละเอียดแก่ผู้วิจัยในทุกประเด็นที่ศึกษา นอกจากนี้ เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์และแปลความหมายของข้อมูลจากแหล่งต่างๆได้อย่างลึกซึ้งโดยมีเสรีภาพทางวิชาการพอสมควร ผู้วิจัยจึงปกป้องผู้ให้ข้อมูลหลัก และที่ตั้งของโรงเรียน

โดยการใช้ชื่อของบุคคลผู้ให้ข้อมูลหลักตามตำแหน่งในการทำงานหรือตามบทบาทที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน และใช้ชื่อโรงเรียน ชื่อสถานที่ และชื่อบุคคลในบางกรณี เป็นนามสมมุติ

การเข้าสู่พื้นที่ที่ศึกษา

หลังจากเลือกพื้นที่ที่ศึกษาคือโรงเรียนบ้านนางาม ในจังหวัดชายแดน (นามสมมุติ) ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างแล้ว ผู้วิจัยจึงได้สร้างแนวคำถาม (guideline) เพื่อใช้เป็นแนวทางการศึกษาในพื้นที่ที่จะศึกษาก่อนลงพื้นที่ โดยแนวคำถามที่สร้างขึ้นนี้ได้ใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ระดับลึก (in-depth interview) การจัดกลุ่มสนทนา (focus group discussion) การวิเคราะห์เอกสาร (document analysis) การสังเกตและจดข้อมูลภาคสนาม (observation and field-note) ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดที่สร้างขึ้นโดยยึดกรอบความคิดในการวิจัยเป็นแนวทางในการกำหนดประเด็นคำถาม เพื่อให้ได้คำถามที่ครอบคลุมในเรื่องที่ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียน รวมทั้งการศึกษาเงื่อนไขและกระบวนการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และผลกระทบที่ติดตามมาของทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยขอคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญทางการวิจัย แล้วนำแนวคำถามที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้ในพื้นที่ที่ศึกษาว่า ข้อคำถามดังกล่าวถามได้ตรงประเด็นหรือไม่ สามารถสื่อสารกับผู้ให้ข้อมูลหลักได้เข้าใจตรงกันหรือไม่ ผู้ตอบมีความเข้าใจและมีปฏิกิริยาอย่างไร ความต่อเนื่องของเนื้อหาและการตอบคำถามเป็นอย่างไร จากนั้นได้นำมาแก้ไขข้อบกพร่องและปรับปรุงแนวคำถามให้สมบูรณ์และเหมาะสมยิ่งขึ้น แล้วจึงนำไปใช้เป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่ศึกษาโดยมีความยืดหยุ่นในการนำไปใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ หลังจากผู้วิจัยเข้าสู่พื้นที่ที่ศึกษาและดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้แนวคำถามด้วยวิธีการเก็บข้อมูลเบื้องต้นแล้ว จึงประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

เครื่องมือหลักที่สำคัญที่สุดในการวิจัยครั้งนี้คือตัวผู้วิจัยเอง ซึ่งได้เตรียมความพร้อมทั้งในด้านการใช้ระเบียบวิธีวิจัย และด้านทักษะการเก็บรวบรวมข้อมูล กล่าวคือในด้านระเบียบวิธีวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบการสร้างทฤษฎีฐานรากให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ ได้เข้าฝึกอบรมการใช้โปรแกรม Atlas/ti ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้ผ่านการฝึกอบรมการวิจัยเชิงคุณภาพ การเรียนรู้และฝึกการตีความและแปลความหมายข้อมูลจากผู้มีประสบการณ์ทางการวิจัยสร้างทฤษฎีฐานราก อีกทั้งได้มีประสบการณ์การประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมาก่อน ส่วนการศึกษาในภาคทฤษฎี การบริหารทีม และทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงก่อนการเข้าไปศึกษาข้อมูลในพื้นที่ เป็นการเตรียมตัวผู้วิจัยให้มีความไวเชิงทฤษฎี พร้อมสำหรับการวิจัยทั้งในระยะก่อน และระหว่างการทำเนิการวิจัย สำหรับการเตรียมตัวด้านการเก็บข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้เตรียมแนวคำถามในการสัมภาษณ์และการสนทนาไว้ล่วงหน้า เพื่อให้ช่วยเตือนความจำระหว่างการใช้เครื่องมือแต่ละประเภท โดยยึดหลักว่าแนวคำถามเป็นเพียงแผนที่ที่มีความยืดหยุ่นในการขึ้นนำการเก็บรวบรวมข้อมูลให้ครอบคลุมและตรง

ประเด็น นอกจากการเตรียมตัวผู้วิจัยในด้านระเบียบวิธีวิจัย ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และแนวคำถาม ประกอบการเก็บข้อมูลแต่ละประเภทแล้ว ผู้วิจัยได้เตรียมอุปกรณ์การวิจัย เช่น เครื่องบันทึกเสียง แอบบันทึกเสียง แบตเตอรี่ กล้องถ่ายรูป สมุดโน้ต ปากกา ของที่ระลึกสำหรับผู้ให้ข้อมูลหลัก และอุปกรณ์สิ่งพิมพ์สำหรับมอบให้โรงเรียน

เพื่อให้การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ที่ศึกษาเป็นไปด้วยความเรียบร้อยราบรื่น และได้ผลสมบูรณ์ที่สุด ผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือจากผู้บริหารโรงเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยการทำหนังสือจากประธานสาขาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ขออนุญาตและขอความร่วมมือจากทางโรงเรียนให้ผู้วิจัยได้เข้าทำการศึกษาและเก็บข้อมูลจากบุคลากรในโรงเรียนและในพื้นที่ และไปพบเพื่อขออนุญาต ขอความร่วมมือและทำความเข้าใจกับผู้บริหารโรงเรียนในการเก็บข้อมูล โดยแสดงตัวเป็นผู้วิจัยสนใจในการบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียน และเข้าไปร่วมในกิจกรรมต่างๆของโรงเรียน และชุมชนอย่างเป็นธรรมชาติ เพื่อสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจกันก่อนการสัมภาษณ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลหลักในโรงเรียนและในชุมชน

การเข้าไปในพื้นที่ที่ศึกษานั้น ผู้วิจัยแนะนำตนเองให้บุคลากรในโรงเรียนและชุมชนทราบว่าผู้วิจัยเป็นใคร มาทำวิจัยทางการบริหารการศึกษาเกี่ยวกับการทำงานร่วมกันเป็นทีม และการเป็นทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนประถมศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะนำไปศึกษาและนำเสนอเป็นข้อสรุปเชิงทฤษฎีทางการบริหารการศึกษา หลังจากนั้นจึงสร้างความสัมพันธ์ (rapport) โดยการทำความรู้จัก ผูกมิตรกับคณะครูในโรงเรียนและคนในชุมชน เข้าร่วมการประชุมครู การประชุมผู้ปกครองนักเรียน และการประชุมร่วมกับชุมชน เพื่อให้คณะครูในโรงเรียนและคนในชุมชนมีความรู้สึกเหมือนผู้วิจัยเป็นครูคนหนึ่งของโรงเรียน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน เสมอภาคกัน ไม่ใช่คนที่เหนือกว่า และสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับฟังความคิดเห็นจากคณะครูและคนในชุมชนอย่างกว้างขวางสม่ำเสมอ เพื่อให้คณะครูและคนในชุมชนเกิดความไว้วางใจและยอมรับผู้วิจัยในฐานะที่เป็นคนใน ในขณะที่เดียวกัน ผู้วิจัยได้มีโอกาสเรียนรู้โครงสร้างทางสังคมของโรงเรียนและชุมชนจากทัศนคติของคณะครูและบุคลากรในชุมชน วิธีการสร้างความสัมพันธ์ (rapport) นี้ ผู้วิจัยใช้ในช่วงการทำงานช่วงแรกในพื้นที่ที่ศึกษา จนเห็นว่าคณะครูและบุคลากรในชุมชน เช่น คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษา นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน และผู้นำชุมชน มีความรู้สึกที่ผู้วิจัยไม่ใช่คนแปลกแยกจากโรงเรียนและชุมชนแล้ว ผู้วิจัยจึงเริ่มการทำงานเพื่อศึกษาข้อมูลในพื้นที่ที่ศึกษา โดยการศึกษาลักษณะทางกายภาพของโรงเรียนและชุมชน โดยได้ขอความร่วมมือจากครูที่เป็นคนในพื้นที่อาศัยอยู่ในชุมชนและรู้จักคนในชุมชนค่อนข้างมาก รวมทั้งมีความรู้เรื่องของชุมชนและโรงเรียนเป็นอย่างดี เป็นผู้นำทางแก่ผู้วิจัยในการสำรวจข้อมูลโรงเรียน และเป็นผู้นำให้บัณฑิตอาสา กองทุนประจำหมู่บ้านนำทางแก่ผู้วิจัยในการสำรวจข้อมูลชุมชน ซึ่งทำให้ผู้วิจัยทราบถึงข้อมูลที่

บอกสภาพทางกายภาพของพื้นที่ที่ศึกษา คือ ที่ตั้งของชุมชน สถานที่สำคัญในชุมชน เส้นทางคมนาคม แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เส้นทางติดต่อกับชุมชนอื่น เป็นต้น รวมถึงลักษณะและที่ตั้งทางกายภาพของโรงเรียน แผนผังแสดงที่ตั้งของโรงเรียน รายละเอียดที่ตั้งอาคารเรียน อาคารประกอบ บ้านพักครู เส้นทางเข้าออกโรงเรียน และรายละเอียดอื่นๆ จึงทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ทางกายภาพของชุมชนและโรงเรียนชัดเจนขึ้น นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ศึกษาเอกสารของชุมชนและโรงเรียน และมีการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับคณะครูและบุคลากรในชุมชนเกี่ยวกับสภาพของชุมชนและโรงเรียน ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาพิจารณาเพื่อหาความสัมพันธ์ของการทำงานเป็นทีม และการเป็นทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงของโรงเรียน ซึ่งเป็นรายละเอียดที่ทำให้ได้ข้อมูลที่ต้องการศึกษาครอบคลุมมากขึ้น

ผู้ให้ข้อมูลหลัก(key informant)

การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเลือกเชิงทฤษฎี (theoretical sampling) (Strauss & Corbin, 1998) ซึ่งเป็นวิธีที่ไม่มีการกำหนดลักษณะเฉพาะของผู้ให้ข้อมูลหลักไว้ล่วงหน้า เริ่มต้นจากการเข้าถึงปรากฏการณ์ด้วยการสัมภาษณ์ระดับลึกผู้ให้ข้อมูลหลักรายแรกซึ่งเป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมอยู่ในปรากฏการณ์นั้นๆ การสัมภาษณ์ทำไปพร้อมๆ กับการสังเกตปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องด้วย ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นระหว่างการเก็บข้อมูล เพื่อให้ได้มโนทัศน์ (concept) ในเรื่องต่างๆ ที่ต้องการศึกษา แล้วจัดหมวดหมู่ (categorize) มโนทัศน์ต่างๆ ข้อสรุปเบื้องต้นเกี่ยวกับปรากฏการณ์ เงื่อนไข และกระบวนการเกิดขึ้นของปรากฏการณ์ รวมทั้งผลที่ตามมาจากการเกิดปรากฏการณ์นี้ เป็นตัวกำหนดว่า ยังต้องการข้อมูลจากแหล่งใดหรือจากใคร เพื่อนำมาใช้ในการปรับเปลี่ยนหรือยืนยันข้อสรุปที่ได้ในครั้งแรก จากนั้นผู้วิจัยจึงเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อสัมภาษณ์เป็นรายต่อไป โดยเชื่อว่าจะเป็นผู้ให้ข้อมูลที่แตกต่างไปจากมิติ (dimensions) และคุณสมบัติ (properties) ของกลุ่มมโนทัศน์ที่พบจากการสัมภาษณ์ระดับลึกที่ผ่านมา (negative case) ส่วนการเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ระดับลึกรายต่อไป ผู้วิจัยได้เลือกโดยคำนึงถึงความแตกต่างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมโนทัศน์ต่างๆ การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักในลักษณะเช่นนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการต่อไปจนเมื่อวิเคราะห์ข้อมูลแล้วผู้วิจัยมั่นใจว่าแบบแผนต่างๆ ของกลุ่มมโนทัศน์ที่เกิดขึ้นนั้นซ้ำๆ กัน จนเป็นแบบแผนที่แน่นอน แม้เมื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายอื่นๆ ต่อไป ก็ไม่ได้ข้อมูลใหม่เพิ่มเติมอีก (theoretical saturation) ผู้วิจัยจึงหยุดศึกษาข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ระดับลึก ทั้งนี้มีผู้ให้ข้อมูลรวมทั้งสิ้น 10 กลุ่ม จำนวนรวมไม่น้อยกว่า 44 คน แบ่งออกเป็น กลุ่มผู้บริหารโรงเรียน กลุ่มหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ กลุ่มครู กลุ่มกรรมการสถานศึกษา กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน กลุ่มนักเรียน กลุ่มคนในชุมชน คณะผู้บริหารและครูในกลุ่มโรงเรียน กลุ่มผู้ให้การนิเทศ และคณะผู้มาศึกษาดูงานโรงเรียน โดยมีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 รายละเอียดและจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มที่	ตำแหน่ง/สถานะ	จำนวนผู้ให้ข้อมูล
1	กลุ่มผู้บริหาร ประกอบด้วย ผู้อำนวยการ และรองผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านนางาม	3 คน
2	กลุ่มหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ ประกอบด้วย ครูหัวหน้ากลุ่ม สาระการเรียนรู้ต่าง ๆ	8 คน
3	กลุ่มครู ประกอบด้วย ครูอาวุโสซึ่งใกล้เกษียณอายุราชการและ ทำงานที่โรงเรียนแห่งนี้มาเป็นเวลายาวนานถึง 35 ปี และ ครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้	9 คน
4	กลุ่มกรรมการสถานศึกษา ประกอบด้วย ประธานกรรมการ กรรมการสถานศึกษาซึ่งเป็นตัวแทนผู้ปกครองและเป็นสตรี นอกเหนือจากกรรมการประเภทผู้บริหาร และครูในสถานศึกษา	3 คน
5	กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน ประกอบด้วย ผู้ปกครองซึ่งมีบุตร หลานเรียนอยู่ที่โรงเรียนบ้านนางาม	4 คน
6	กลุ่มคนในชุมชน ได้แก่ รองประธานองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้นำชุมชน	2 คน
7	กลุ่มผู้บริหารและครูในกลุ่มโรงเรียน	2 คน
8	กลุ่มนักเรียน ได้แก่ นักเรียนระดับช่วงชั้นที่ 3 ซึ่งได้รับรางวัล ต่าง ๆ	4 คน
9	กลุ่มผู้ให้การนิเทศ ประกอบด้วย หัวหน้ากลุ่มนิเทศก์ติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษาศึกษานิเทศก์จังหวัด ศึกษานิเทศก์อำเภอ และศึกษานิเทศก์อำเภอ	6 คน
10	กลุ่มผู้มาศึกษาดูงาน 3 คณะ ประกอบด้วย คณะครูและ ผู้บริหาร จากโรงเรียนในจังหวัดเดียวกัน จากต่างจังหวัด และ จากประเทศเพื่อนบ้านคือประเทศกัมพูชา	3 คณะ

เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์และเชื่อถือได้ ผู้วิจัยจึงใช้เวลาในการเก็บข้อมูลเป็นระยะเวลานาน การสังเกตภาคสนามอย่างจริงจัง และใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) โดยใช้แหล่งที่มาของข้อมูลแตกต่างกัน ผู้วิจัยเป็นผู้ศึกษาข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ระดับลึกด้วยตนเอง โดยใช้เครื่องบันทึกเสียงขณะสัมภาษณ์ แล้วนำมาถอดความคำต่อคำ เพื่อจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์อย่างเป็นระบบต่อไป

การเก็บข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบลงภาคสนาม ยืดหยุ่นและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ในระหว่างที่ศึกษา การสัมภาษณ์ได้มีบทบาทสำคัญมากในการเก็บข้อมูล แต่ต้องมีการสังเกต ใช้เอกสาร บันทึกเสียงประกอบในการตอบคำถามด้วย เพื่อข้อจำกัดอย่างเดียวกันคือข้อมูลต้องมีมุมมองและเป็นปากเป็นเสียงของคนที่กำลังศึกษา (Strauss & Corbin, 1994) ดังนั้น เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างละเอียดและครบถ้วนเกี่ยวกับทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนประถมศึกษา ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและปัญหาวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีการในการศึกษารวบรวมข้อมูล 4 วิธีการหลักคือ การสัมภาษณ์ระดับลึก (in-depth interview) การจัดกลุ่มสนทนา (focus group discussion) การสังเกตและจดบันทึก (observation and field-note) และการวิเคราะห์เอกสาร (document analysis) ดังจะได้กล่าวถึงตามลำดับต่อไปนี้

1. การสัมภาษณ์ระดับลึก (in-depth interview)

ในการดำเนินการสัมภาษณ์ จะมีแนวคำถามซึ่งมีลักษณะเป็นหัวข้อสนทนากว้างๆ หรือเป็นคำถามปลายเปิด ใช้เป็นแนวทางสำหรับการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลักอย่างไม่เป็นทางการ มีการเปิดประเด็นการสนทนาที่ไม่เตรียมการไว้ล่วงหน้าได้ เพื่อให้การเข้าถึงปรากฏการณ์เป็นไปอย่างเปิดกว้าง ไม่ยึดติดอยู่กับแนวคิดใดๆ หรือแนวคิดที่ผู้วิจัยมีไว้ล่วงหน้า ดังนั้น คำถามเพื่อการสัมภาษณ์จึงเป็นการถามในสิ่งที่ปรากฏการณ์จริง เช่นถามเกี่ยวกับภูมิหลัง ความรู้ความเข้าใจ ประสบการณ์หรือพฤติกรรม เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ สามารถเชื่อมโยงการสัมภาษณ์เพื่อเข้าสู่ประเด็นที่ต้องการอย่างลึกซึ้งได้ สามารถตรวจสอบความเข้าใจให้ตรงกันระหว่างผู้สัมภาษณ์กับผู้ให้สัมภาษณ์ได้ และผู้ถูกสัมภาษณ์ยังสามารถลำดับเหตุการณ์ที่ประสบและถ่ายทอดจากทัศนะของตนเองได้ นอกจากนี้ผู้สัมภาษณ์ยังสามารถสังเกตพฤติกรรมต่างๆ เช่น สีหน้า ท่าทาง แววตา เสียง และความรู้สึก ของผู้ให้สัมภาษณ์ในขณะที่สัมภาษณ์ได้ด้วย สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นประโยชน์สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัย การสัมภาษณ์แต่ละครั้งมีช่วงเวลาไม่เท่ากัน โดยทั่วไปจะใช้เวลาประมาณ 30-90 นาที หรือในบางกรณี มีการขอพูดคุยหลายๆ ครั้ง ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ผู้ให้ข้อมูลหลักต้องการถ่ายทอดให้กับผู้วิจัย ผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์ด้วยตัวเองเป็นส่วนใหญ่ และไม่ขึ้นำทั้งทางตรงและทางอ้อม

เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลักตอบไปในแนวทางที่ผู้วิจัยต้องการ ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความเข้าใจให้ตรงกันกับผู้ให้ข้อมูลหลัก และสรุปประเด็นตามแนวคำถาม (guideline) เป็นระยะๆ พร้อมทั้งสังเกตพฤติกรรมในการให้ข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลักไปพร้อมกัน เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัย ตัวอย่างแนวคำถามหลักเพื่อให้ได้ข้อสรุปเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนประถมศึกษาปรากฏอยู่ในภาคผนวก

2.การจัดกลุ่มสนทนา (focus group discussion)

การเก็บข้อมูลโดยการจัดกลุ่มสนทนาเพื่อทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงทัศนคติ ความคิด วิธีการมองโลก และมูลเหตุจูงใจของผู้ที่เราต้องการศึกษา กลุ่มสนทนาแต่ละกลุ่มประกอบด้วยผู้เข้าร่วมสนทนาจำนวน 5-8 คน ซึ่งได้รับเชิญมาพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องที่คุณวิจัยต้องการศึกษา โดยในการดำเนินการสนทนาจะมีผู้นำการสนทนาเป็นผู้จัดประเด็นการสนทนาในหัวข้อต่างๆ และกระตุ้นให้ผู้ร่วมสนทนาพูดคุยและแสดงทัศนะของตนเองอย่างเต็มที่ โดยทั่วไปผู้ที่ได้รับเชิญมาร่วมสนทนาในแต่ละกลุ่มจะมีประสบการณ์และภูมิหลังที่คล้ายคลึงกัน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ร่วมสนทนา มีความสบายใจที่จะพูดคุยและแสดงทัศนะของตน บรรยากาศของการจัดกลุ่มสนทนาจะต่างจากการสัมภาษณ์ระดับลึก ตรงที่การจัดกลุ่มสนทนาจะอาศัยบรรยากาศและพลวัตของกลุ่ม จะกระตุ้นให้คนแสดงความคิดเห็นที่อาจจะเกิดขึ้นได้ยากในการสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว จุดประสงค์ของการจัดกลุ่มสนทนาจะแตกต่างไปจากการสัมภาษณ์ระดับลึก ข้อมูลที่ได้รับจากการจัดกลุ่มสนทนาจะไม่เน้นที่ประวัติส่วนตัวหรือรายละเอียดของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับผู้สนทนาแต่ละคน แต่จะเน้นถึงวิธีการมองโลก ทัศนคติ และความคิดที่ผู้ร่วมสนทนา มีต่อสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคมของตนเอง ข้อมูลจากการจัดกลุ่มสนทนาและจากการสัมภาษณ์ระดับลึกจะสามารถนำมาประกอบกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องที่ต้องการศึกษาได้อย่างสมบูรณ์

แนวทางในการคัดเลือกสมาชิกเพื่อเข้าร่วมในกลุ่มสนทนาที่ถือว่าเป็นบุคคลที่สามารถให้คำตอบในการศึกษาได้ตรงวัตถุประสงค์ของการศึกษามากที่สุด ผู้วิจัยได้แยกจัดการสนทนาเป็นสองกลุ่มเพื่อให้ภายในแต่ละกลุ่ม ผู้ร่วมสนทนาจะได้มีภูมิหลังและคุณลักษณะบางประการคล้ายคลึงกัน คือกลุ่มหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้จำนวน 8 คน และกลุ่มครูผู้สอนที่มาจากกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่แตกต่างกันจำนวน 8 คน การสนทนาทั้งสองกลุ่มจัดขึ้นที่โรงเรียนบ้านนางาม โดยแต่ละกลุ่มใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง ผลการจัดสนทนากลุ่มทำให้ผู้วิจัยสามารถศึกษาถึงความคิดและทัศนะของคนในแต่ละกลุ่มได้อย่างลึกซึ้ง และนำข้อมูลที่ได้จากแต่ละกลุ่มมาเปรียบเทียบกับข้อสรุปที่ได้จากการสัมภาษณ์ เพื่อหาความคล้ายคลึง ความแตกต่าง ตลอดจนความขัดแย้งที่อยู่ระหว่างกลุ่มต่างๆ

3. การสังเกตและการจดบันทึก (observation and field-note)

การเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตเป็นการเฝ้าดูสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นอย่างมีจุดมุ่งหมายตามที่กำหนดไว้ เพื่อพิจารณาหาความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นกับสิ่งอื่น สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพนี้ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในระยะแรกของการเข้าสู่พื้นที่คือ การสำรวจโรงเรียนและชุมชนซึ่งเป็นการสังเกตโดยตรงที่ใช้เวลาสั้นกว่า อย่างไรก็ตาม การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมมากกว่าการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยในการสังเกตจะไม่เพียงแต่ยึดประเด็นปัญหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นหลักในการสังเกตเท่านั้น แต่ยังสามารถนำเอาหลักการสังเกตโรงเรียนมาใช้เป็นกรอบในการสังเกตอีกด้วย โดยทำการสังเกตเพื่อรวบรวมข้อมูลไปใช้ประกอบการสัมภาษณ์ระดับลึก ดังนี้

1) สังเกตบริบทของโรงเรียน เช่น ที่ตั้ง สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกโรงเรียน ชุมชนรอบโรงเรียน ทรัพยากรของโรงเรียน การบริหารจัดการ การเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมต่างๆของโรงเรียนที่เกี่ยวกับการบริหารหลักสูตร และการทำงานเป็นทีม

2) สังเกตบรรทัดฐานทางสังคมของโรงเรียนเช่น วิถีประชา จารีต กฎเกณฑ์ ระเบียบและแนวปฏิบัติที่นำหลักสูตรไปปฏิบัติ

3) สังเกตวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของคนในโรงเรียน โดยสังเกตจากกิจวัตรประจำวันของคนในโรงเรียนที่เกี่ยวกับการทำงานเป็นทีม

4) สังเกตแบบแผนการดำเนินชีวิตของผู้บริหารและครูที่เป็นทีมงานของโรงเรียน

ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาโดยใช้การสังเกต ผู้วิจัยจดบันทึก และหรือบันทึกภาพไว้เพื่อนำไปใช้ประกอบข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึกและการศึกษาเอกสาร เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลเรื่องเดียวกันจากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง (theoretical triangulation)

4. การวิเคราะห์เอกสาร (document analysis)

นอกเหนือไปจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ซึ่งเป็นวิธีการหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพแล้ว ยังมีข้อมูลอีกประเภทหนึ่งที่น่าสนใจในการวิจัยเชิงคุณภาพได้ ข้อมูลเอกสารจะให้ภาพทั้งที่เป็นปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา และสภาพแวดล้อมหรือบริบททางสังคมที่ปรากฏการณ์นั้นเกิดขึ้น ข้อมูลเอกสารมีหลายประเภท เช่น เอกสาร สถิติ ตัวเลข และข้อมูลหลักฐานต่างๆที่มีอยู่ตามปกติในสังคม โดยทั่วไปมักจำแนกข้อมูลเอกสารตามที่มาของเอกสาร หรือจำแนกเป็นเอกสารขั้นต้นและเอกสารขั้นรอง เอกสารขั้นต้นคือเอกสารที่เป็นข้อมูลหรือหลักฐานที่เป็นต้นฉบับ เช่น จดหมายเหตุ กฎหมาย บันทึก ประกาศ เป็นต้น ส่วนเอกสารขั้นรองคือข้อมูลหลักฐานที่มีผู้รวบรวมไว้แล้ว

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหาในเอกสารชั้นต้นและชั้นรองแต่ละฉบับ แล้วบันทึกลงในแบบฟอร์มการวิเคราะห์เอกสารตามประเด็นที่ต้องการศึกษา และมีการตรวจสอบยืนยันความถูกต้องของข้อมูลแต่ละประเด็นจากเอกสารหลายฉบับ รวมทั้งได้ใช้ผลการวิเคราะห์ส่วนนี้ควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ระดับลึก เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เลือกศึกษา ซึ่งมีทั้งเอกสารที่เป็นของทางราชการ บันทึกส่วนบุคคลและบันทึกส่วนรวม เอกสารงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวกับโรงเรียนบ้านนางามและชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ เรียงตามลำดับปีพุทธศักราชที่จัดทำขึ้น ดังนี้

- 1) สมุดหมายเหตุรายวัน 24 เล่ม (พ.ศ.2504 - 2546)
- 2) เอกสารอัตสำเนา ธรรมนูญโรงเรียน (พ.ศ.2541)
- 3) บันทึกการประชุมทางวิชาการจำนวน 2 เล่ม (4 กพ.2542 ถึง 2 กค.2546)
- 4) เอกสารอัตสำเนา รายงานการประเมินมาตรฐานโรงเรียน ปีการศึกษา 2543
สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชายแดน
- 5) เอกสารอัตสำเนา รายงานผลการดำเนินงานโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา
สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชายแดน(พ.ศ. 2543)
- 6) เอกสารอัตสำเนา โครงการส่งเสริมการประกันคุณภาพภายในเพื่อพร้อมรับการ
ประเมินภายนอก (พ.ศ.2544)
- 7) เอกสารอัตสำเนา รายงานผลการประเมินภายในสถานศึกษาปีการศึกษา 2544
- 8) เอกสารอัตสำเนา ธรรมนูญสถานศึกษา (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2544)
- 9) เอกสารอัตสำเนา สรุปผลการดำเนินการโรงเรียนนาร่องการใช้หลักสูตร
การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ โดยโรงเรียน
บ้านนางาม (พ.ศ.2544)
- 10) เอกสารอัตสำเนา การประเมินกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง : กรณีศึกษา
กองทุนหมู่บ้านนางาม (พ.ศ.2545)
- 11) เอกสารอัตสำเนา แผนนิเทศติดตามประเมินผลโรงเรียนนาร่อง โรงเรียน
เครือข่าย การใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชายแดน
(พ.ศ.2545)
- 12) เอกสารอัตสำเนา รายงานผลการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการประกัน
คุณภาพภายในเพื่อรองรับการประเมินภายนอก ฉบับสมบูรณ์ (พ.ศ.2545)
- 13) เอกสารอัตสำเนา สรุปข้อมูลโรงเรียนและสาระหลักสูตรสถานศึกษา (พ.ศ.2545)
- 14) เอกสารอัตสำเนา เอกสารเกี่ยวกับขอบข่ายงานและแนวทางปฏิบัติงานบริหาร
โรงเรียน (พ.ศ.2545)
- 15) เอกสารอัตสำเนา เอกสารประกอบหลักสูตรสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้
(พ.ศ.2545)
- 16) เอกสารอัตสำเนา คู่มือการบริหารงานวิชาการโรงเรียนบ้านนางาม (พ.ศ.2546)

17) เอกสารอัดสำเนา แผนบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน(PBB) ปีงบประมาณ 2546

18) เอกสารอัดสำเนา แผนยุทธศาสตร์ โครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน (พ.ศ.2546)

19) เอกสารอัดสำเนา รายงานการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาระดับ การศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ.2546)

20) เอกสารอัดสำเนา รายงานการประเมินหลักสูตรสถานศึกษา โรงเรียนในสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชายแดน เขต 1 (พ.ศ.2546)

21) เอกสารอัดสำเนา สรุปผลการนิเทศ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา ครั้งที่ 1 ประจำปีการศึกษา 2546 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชายแดน เขต 1 (พ.ศ.2547)

การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การประมวลผลการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลได้ทำเป็นระยะ ๆ ทุกครั้งที่สิ้นสุดการให้ สัมภาษณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์หลักแต่ละคน ผู้วิจัยรีบถอดเทปและเขียนรายละเอียดของการ สัมภาษณ์ออกมาทันที เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการเลือกผู้ให้สัมภาษณ์คนต่อไปโดยผู้วิจัยอ่าน ทำความเข้าใจและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดว่าข้อมูลแต่ละเรื่องสื่อถึงเรื่องใด ควรนำประเด็นใด มาพิจารณาบ้างโดยอาศัยความไวทางทฤษฎี (theoretical sensitivity) จากประสบการณ์ใน การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของผู้วิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มขึ้นเมื่อนักวิจัยกำหนด ประเภทให้ข้อมูลได้ ข้อมูลที่ได้มาก็จะแผ่กระจายไปทั่วตามแต่ละประเภท เพื่อหาข้อขัดแย้งที่จะ นำไปสู่การแก้ไขประเภทของข้อมูลได้ในที่สุด ขั้นตอนที่สลับไปมาระหว่างการเก็บและการ วิเคราะห์ข้อมูลนี้เรียกกันว่า “วิธีการเปรียบเทียบแบบคงที่” การวิเคราะห์ข้อมูลจะมีขั้นตอน 4 ขั้น (Strauss & Corbin, 1998) ดังนี้

1. เป็ดรหัส (open coding) ข้อมูลจะได้รับการวิเคราะห์อย่างละเอียด เพื่อหาความ สอดคล้องที่จะสะท้อนประเภทหรือแก่นที่อยู่ในข้อมูล หลังจากแยกประเภทแล้ว ก็จะศึกษาต่อ เพื่อหาคุณสมบัติที่จะแยกแยะแต่ละประเภทได้ โดยทั่วไป การเป็ดรหัสจะหมายถึงการทำให้ ข้อมูลลดลงเป็นหน่วยย่อย

2. หาแก่นของรหัส (axial coding) จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเภทใหญ่และย่อย โดยจะเน้นไปที่เงื่อนไขที่มีบริบทที่เกี่ยวข้อง กลยุทธ์ที่คนใช้เพื่อจัดการ ผลลัพธ์จากกลยุทธ์นั้น เป็นต้น

นักวิจัยจะทำงานสลับกันระหว่างการเก็บข้อมูล เป็ดรหัสและหาแก่นของรหัส ทั้งจัด ประเภทและความสัมพันธ์ของข้อมูลต่างๆ

3. เลือกรหัส (selective coding) จะเอาประเภทและความสัมพันธ์รวมกันเพื่อสร้าง “บท” ซึ่งจะอธิบายว่า “อะไรเกิดขึ้น” ในปรากฏการณ์ที่ศึกษา

4. พัฒนาทฤษฎี (development of a theory) ทฤษฎีในรูปของภาษา รูปภาพ หรือ สมมติฐาน จะเกิดขึ้นเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่สงสัย ทฤษฎีจะบอกลักษณะของปรากฏการณ์และ อธิบายว่าเงื่อนไขหนึ่ง ๆ นำไปสู่การกระทำหนึ่ง ๆ ได้อย่างไร และการกระทำนั้นนำไปสู่การกระทำ อื่นได้อย่างไร โดยจะเรียงลำดับเหตุการณ์เอาไว้ ผลลัพธ์ก็คือ ทฤษฎีที่ได้มาจากข้อมูลที่เก็บมาได้

ดังนั้น หลังจากเก็บข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยได้ประมวลผลข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอน ต่อไปนี้

1. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาปรากฏการณ์จริงในพื้นที่ที่ศึกษาจากการสัมภาษณ์ระดับลึก และการจัดกลุ่มสนทนามาจัดระบบ ทอดเทบบันทึกลงเสียงคำต่อคำ จัดพิมพ์ข้อมูลลงเครื่อง คอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรม Window หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลเข้าโปรแกรม Atlas/ti เพื่อให้ หมายเลขบรรทัดแล้วพิมพ์ออกมา

2. นำข้อมูลทุกแฟ้มข้อมูลที่ให้หมายเลขบรรทัดแล้วมาอ่าน เพื่อทำความเข้าใจและ วิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด จากนั้นทำการเปิดรหัส (open coding) จัดหมวดหมู่ของข้อมูล (categorize data) ตามคุณสมบัติ (properties) ของมโนทัศน์ (concept) แต่ละกลุ่ม และแยก ข้อมูลที่มีความหมายสามารถใช้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องที่ทีมผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียน ออก จากข้อมูลที่ไม่มีความหมายและไม่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้

3. ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป Atlas/ti รุ่น 4.2 ช่วยในการจัดหมวดหมู่ข้อมูล

4. นำข้อมูลทั้งหมดที่จัดหมวดหมู่แล้วมาแปลความหมายข้อมูล (interpreting data) แล้วเขียนคำอธิบายเกี่ยวกับเงื่อนไข บริบท ความสัมพันธ์และกระบวนการของปรากฏการณ์ โดย อาศัยความไวทางทฤษฎี (theoretical sensitivity) จากประสบการณ์ในการศึกษา แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทีมผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียน

5. สร้างมโนทัศน์เชิงทฤษฎี (theoretical coding) เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลกับแนวคิด ทฤษฎี โดยอาศัยการตีความ (interpretation) แล้วกำหนด (construct) ข้อเสนอ (proposition) และ สร้างทฤษฎีจากฐานราก (grounded theory) ต่อไป

สำหรับโปรแกรม Atlas/ti ซึ่งเป็นเครื่องมือช่วยในการจัดเรียงข้อมูล แยกแยะ และจัด กลุ่มข้อมูลตามคุณสมบัติ (properties) ของมโนทัศน์ (concept) ที่ผู้วิจัยได้กำหนดรหัสข้อมูล (code word) ไว้ ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัย สามารถกรองเอาแก่นแท้ของข้อมูลออกมาจากข้อมูลที่ได้มา จากพื้นที่ที่ศึกษาที่มีรายละเอียดปลีกย่อยบางอย่างที่ไม่เกี่ยวข้อง กับสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา และ ทำให้สามารถนำข้อมูลที่ผ่านการกลั่นกรองแล้ว มาใช้ในการจัดหมวดหมู่ของข้อมูล ตีความหมาย ข้อมูล สร้างมโนทัศน์เชิงทฤษฎี (theoretical coding) และสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎีจากฐานราก (grounded theory) ได้ ผู้วิจัยจึงได้นำโปรแกรม Atlas/ti รุ่น 4.2 มาใช้เพื่อเป็นประโยชน์ในการ วิจัยดังนี้

1. ใช้เรียงเรียงข้อมูลให้ถ่ายทอดการให้ความหมายข้อมูล โดยการให้หมายเลขบรรทัดแก่ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา เพื่อผู้วิจัยตีความข้อมูลและให้ความหมายข้อมูล หรือให้รหัสข้อมูล (code word) ได้ง่ายขึ้น เนื่องจากข้อมูลที่พิมพ์และกำหนดหมายเลขบรรทัดแล้ว เป็นตัวพิมพ์ที่อ่านง่ายและมีหมายเลขบรรทัดกำกับ

2. หลังจากลงรหัสข้อมูล (code word) แล้ว จึงใช้โปรแกรมแยกแยะและจัดกลุ่มข้อมูลตามรหัสข้อมูล แล้วพิมพ์ข้อมูลที่จัดกลุ่มแล้วออกมา เพื่อผู้วิจัยสามารถรวบรวมข้อมูลที่อยู่ในกลุ่มความหมายเดียวกัน (category) ไว้ในที่เดียวกัน จะทำให้ผู้วิจัยวิเคราะห์และแปลความหมายของข้อมูลได้สะดวกขึ้น

ระยะเวลาการวิจัย

หลังจากที่ได้รับอนุมัติให้ทำวิจัยแล้ว ผู้วิจัยได้ใช้เวลาในการวิจัยประมาณ 18 เดือน เพื่อดำเนินการในส่วนของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ดังนี้

1. เตรียมการเพื่อเก็บข้อมูล โดยการสร้างแนวคำถาม (guideline) ที่ใช้สัมภาษณ์ระดับลึก ผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ผู้บริหารโรงเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครองนักเรียน นักเรียน คณะครู บุคคลในชุมชน ศึกษานิเทศก์ และผู้มาศึกษาดูงาน และสร้างแนวคำถามที่จะใช้ในการดำเนินการจัดกลุ่มสนทนาหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ และกลุ่มครูผู้สอน แล้วทดลองใช้จนได้แนวคำถามที่เหมาะสม รวมถึงประสานงานกับพื้นที่ที่ศึกษาเรียบร้อยแล้ว จึงออกศึกษาข้อมูลจากพื้นที่ที่กำหนดตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ถึง เดือนธันวาคม 2546

2. ศึกษาข้อมูลในพื้นที่ที่กำหนด โดยการสัมภาษณ์ระดับลึก การจัดกลุ่มสนทนา การวิเคราะห์เอกสาร การสังเกตและจดบันทึก และประมวลผลข้อมูลขั้นต้น ตั้งแต่เดือนมกราคม ถึง เดือนพฤษภาคม 2547 และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมตามความจำเป็นจนถึงเดือนสิงหาคม 2547

3. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรม Atlas/ti ประมวลผล ในเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนตุลาคม 2547

4. ยกร่างรายงานการวิจัยตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2547 ถึงเดือนพฤษภาคม 2548

5. ตรวจ แก้ไข และบรรณาธิกรณกิจต้นฉบับร่าง ในเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนมิถุนายน 2548

6. จัดทำต้นฉบับรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์และจัดพิมพ์ ในเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนสิงหาคม 2548

การนำเสนอผลการวิจัย

หลังจากการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาใช้ในการตอบคำถามการวิจัย และอธิบายลักษณะ เงื่อนไข กระบวนการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และผลที่ติดตามมาของทิมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนประถมศึกษา แล้วนำเสนอผลการวิจัยแยกเป็นบท

ตามลำดับ ดังนี้ บทที่ 1 บทนำ บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บทที่ 3
วิธีดำเนินการวิจัย บทที่ 4 บริบทชุมชนและโรงเรียน บทที่ 5 เงื่อนไขที่ทำให้เกิดการ
เปลี่ยนแปลงในโรงเรียน บทที่ 6 ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนประถมศึกษา และ
บทที่ 7 สรุปผลการศึกษา ข้อสรุปเชิงทฤษฎี และข้อเสนอแนะ

